

MEHNAT BOZORI VA ISHSIZLIK MUAMMOLARINING IQTISODIY OQIBATLARI

Muallif: Mirzaaliyev Abdumannop Abdumutallib o'g'li

Qo'qon Universiteti Andijon filiali

Iqtisodiyot yo'nalishi 23-02 guruh talabasi

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada mehnat bozori va ishsizlik muammolarining iqtisodiy oqibatlari keng tahlil qilinadi. Mehnat bozori iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi bo'lib, ishchi kuchi taklifi va talabi asosida shakllanadi. Ishsizlik esa har qanday mamlakat uchun dolzarb ijtimoiy-iqtisodiy muammo bo'lib, iqtisodiy o'sish sur'atlariga, aholi daromadlariga va turmush farovonligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Maqolada ishsizlikning asosiy turlari, uning kelib chiqish sabablari hamda mehnat bozorini tartibga solish mexanizmlari yoritib beriladi. Shuningdek, ishsizlikning iqtisodiy oqibatlari - ishlab chiqarish hajmining kamayishi, aholi daromadlarining pasayishi, kambag'allikning ortishi va ijtimoiy muammolarning kuchayishi kabi masalalar tahlil qilinadi. O'zbekistonda mehnat bozorini rivojlantirish va bandlikni ta'minlash bo'yicha amalga oshirilayotgan davlat siyosati ham ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari ishsizlikni kamaytirish iqtisodiy barqarorlik va aholi farovonligini oshirishning muhim sharti ekanligini ko'rsatadi.

KALIT SO'ZLAR: Mehnat bozori, Ishsizlik, Bandlik, Ishchi kuchi, Iqtisodiy o'sish, Kambag'allik, Davlat siyosati, Ijtimoiy barqarorlik

KIRISH. Bugungi kunda mehnat bozori iqtisodiyotning eng muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Mehnat bozori orqali ishchi kuchining taklifi va talabi shakllanadi hamda aholi bandligi ta'minlanadi. Har qanday mamlakatda mehnat resurslaridan samarali foydalanish iqtisodiy taraqqiyotning asosiy omili bo'lib, ishlab

chiqarish hajmini oshirish, aholi daromadlarini ko'paytirish va turmush darajasini yaxshilashga xizmat qiladi. Shu sababli mehnat bozorining barqaror faoliyati davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sanaladi.

Ishsizlik mehnat bozorida yuzaga keladigan eng dolzarb muammolardan biri bo'lib, ishchi kuchining ma'lum qismi ish bilan ta'minlanmagan holatni anglatadi. Ishsizlik iqtisodiyotga salbiy ta'sir ko'rsatib, ishlab chiqarish imkoniyatlarining to'liq amalga oshmasligiga, milliy daromadning kamayishiga va aholi farovonligining pasayishiga olib keladi. Bundan tashqari, ishsizlik ijtimoiy muammolarni kuchaytirib, kambag'allik darajasining ortishiga ham sabab bo'ladi.

Ishsizlikning turli shakllari mavjud bo'lib, ular orasida friksion, strukturaviy va tsiklik ishsizlik keng tarqalgan. Ushbu holatlar iqtisodiy o'zgarishlar, bozor talabining almashinuvi, texnologik rivojlanish hamda iqtisodiy inqirozlar natijasida yuzaga kelishi mumkin. Shuning uchun ishsizlik muammosini kamaytirish uchun mehnat bozorini samarali tartibga solish va bandlik siyosatini amalga oshirish muhim ahamiyatga ega.

O'zbekistonda ham so'nggi yillarda mehnat bozorini rivojlantirish, aholini ish bilan ta'minlash va ishsizlik darajasini pasaytirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bandlik dasturlari, kasb-hunar o'rgatish markazlari, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va yangi ish o'rinlarini yaratishga qaratilgan davlat siyosati iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi mehnat bozori va ishsizlik muammolarining iqtisodiy oqibatlarini tahlil qilish, ularning mamlakat taraqqiyotiga ta'sirini yoritib berish hamda ishsizlikni kamaytirish bo'yicha taklif va xulosalar ishlab chiqishdan iborat.

ASOSIY QISM. Mehnat bozori iqtisodiyotning eng muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, unda ishchi kuchiga bo'lgan talab va taklif o'zaro ta'sirga kirishadi. Mehnat bozori orqali aholining bandligi ta'minlanadi, ishlab chiqarish jarayonlari uchun zarur bo'lgan inson resurslari shakllanadi. Har qanday mamlakatning iqtisodiy taraqqiyoti mehnat resurslaridan samarali foydalanish darajasiga bog'liqdir.

Shu sababli mehnat bozorining barqaror rivojlanishi iqtisodiy o'sishning asosiy omili hisoblanadi.

Ishsizlik esa mehnat bozorida yuzaga keladigan asosiy muammolardan biri bo'lib, ishchi kuchining ma'lum qismi ish bilan ta'minlanmagan holatni anglatadi. Ishsizlik iqtisodiy jarayonlarga salbiy ta'sir ko'rsatadi, chunki ishlab chiqarish imkoniyatlari to'liq ishga solinmaydi, milliy daromad kamayadi va aholi farovonligi pasayadi. Bundan tashqari, ishsizlik ijtimoiy barqarorlikka ham tahdid solishi mumkin.

Ishsizlikning kelib chiqish sabablari turlicha bo'lib, u iqtisodiy, demografik va strukturaviy omillar bilan bog'liq. Masalan, iqtisodiy inqiroz davrida korxonalar faoliyati qisqaradi va ish o'rinlari kamayadi. Strukturaviy o'zgarishlar natijasida ayrim kasblarga talab kamayib, yangi kasblarga ehtiyoj ortadi. Texnologik taraqqiyot ham mehnat bozoriga ta'sir qilib, avtomatlashtirish sababli ayrim ish o'rinlarining qisqarishiga olib keladi.

Ishsizlikning asosiy turlari friksion, strukturaviy va tsiklik ishsizlikdan iborat. Friksion ishsizlik ish qidirish jarayonida yuzaga keladi va mehnat bozorining tabiiy holati hisoblanadi. Strukturaviy ishsizlik iqtisodiyot tarmoqlaridagi o'zgarishlar sababli kasblar mos kelmasligidan kelib chiqadi. Tsiklik ishsizlik esa iqtisodiy pasayish davrida ishlab chiqarishning qisqarishi natijasida yuzaga keladi.

Ishsizlikning iqtisodiy oqibatlar juda katta. Birinchidan, ishsizlik milliy daromadning kamayishiga olib keladi. Ishchi kuchining bir qismi band bo'lmagani sababli ishlab chiqarish hajmi qisqaradi va iqtisodiy o'sish sekinlashadi. Ikkinchidan, aholi daromadlari kamayib, iste'mol darajasi pasayadi. Bu esa bozor talabining qisqarishiga olib keladi va iqtisodiyotda turg'unlik yuzaga kelishi mumkin.

Uchinchi muhim oqibat – kambag'allikning ortishidir. Ishsiz aholi qatlamining daromadi bo'lmagani sababli ularning turmush darajasi pasayadi. Bu ijtimoiy tengsizlikni kuchaytirib, jamiyatda turli muammolarni yuzaga keltiradi. Ishsizlik uzoq davom etsa, malaka va tajriba yo'qolishi ham mumkin, bu esa mehnat bozoriga qaytishni qiyinlashtiradi.

Ishsizlikning yana bir oqibati davlat byudjetiga tushadigan yukning ortishidir. Davlat ishsizlarni qo'llab-quvvatlash uchun nafaqa va ijtimoiy yordam to'lovlarini amalga oshiradi. Shu bilan birga, bandlik kamaygani sababli soliq tushumlari qisqaradi. Bu esa davlat moliyaviy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekistonda mehnat bozorini rivojlantirish va ishsizlikni kamaytirish bo'yicha so'nggi yillarda muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Bandlik dasturlari, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, kasb-hunar o'rgatish markazlari faoliyati kengaytirilmoqda. Ayniqsa, yoshlarni ish bilan ta'minlash va yangi ish o'rinlarini yaratish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Umuman olganda, mehnat bozori va ishsizlik muammosi iqtisodiyot rivojiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ishsizlikni kamaytirish va bandlikni oshirish orqali iqtisodiy o'sishni jadallashtirish, aholi farovonligini oshirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash mumkin.

XULOSA. Xulosa qilib aytganda, mehnat bozori iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi bo'lib, aholining bandligini ta'minlash va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda katta rol o'ynaydi. Ishsizlik esa iqtisodiyot uchun eng dolzarb muammolardan biri bo'lib, ishlab chiqarish hajmining kamayishi, milliy daromad pasayishi va aholi farovonligining yomonlashuviga olib keladi.

Ishsizlikning turli shakllari mavjud bo'lib, uning kelib chiqish sabablari iqtisodiy inqirozlar, strukturaviy o'zgarishlar, texnologik taraqqiyot va demografik omillar bilan bog'liqdir. Ishsizlikning oqibatlari nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy muammolarni ham keltirib chiqaradi. Kambag'allikning ortishi, ijtimoiy tengsizlikning kuchayishi va davlat byudjetiga yukning oshishi shular jumlasidandir.

O'zbekistonda bandlikni ta'minlash va ishsizlikni kamaytirish bo'yicha amalga oshirilayotgan davlat siyosati muhim ahamiyatga ega. Yangi ish o'rinlarini yaratish, yoshlarni kasb-hunarga o'rgatish, tadbirkorlikni rivojlantirish orqali mehnat bozorining samaradorligini oshirish mumkin.

Kelajakda mehnat bozorini yanada rivojlantirish va ishsizlik darajasini kamaytirish mamlakat iqtisodiy barqarorligini mustahkamlash hamda aholi turmush

darajasini oshirishning asosiy sharti bo'lib qoladi. Shu sababli davlat va jamiyat tomonidan bandlik siyosatini doimiy ravishda takomillashtirib borish zarur.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Borjas G.J.

Labor Economics. 7-edition. New York: McGraw-Hill, 2016. – 120–180-betlar.

2. Ehrenberg R.G., Smith R.S.

Modern Labor Economics: Theory and Public Policy. Pearson, 2017. – 200–250-betlar.

3. Samuelson P.A., Nordhaus W.D.

Economics. New York: McGraw-Hill, 2010. – 540–590-betlar.

4. O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi.

Bandlik hisobotlari. Toshkent, 2022. – 15–50-betlar.

Karimov A.

5. Mehnat bozori va bandlik nazariyasi. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2020. – 80–130-betlar.

6. Abdurahmonov Q.

Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish va bandlik masalalari. Toshkent: Fan, 2021. – 140–190-betlar.